

ється новий етап життя: виникають бар'єри на шляху здійснення найважливіших соціальних і вітальних потреб, змінюється суспільний статус особистості, порушується сформована система соціальних контактів, деформуються звичні життєві стереотипи. Необхідно створити належні умови для реалізації принципів і засад, проголошених у документах, і змінити негативні стереотипи щодо неповносправних людей в українському суспільстві, а це може стати перспективним напрямом для подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балдинюк О.Д. Соціальна підтримка дітей з особливими потребами на прикладі центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Пролісок». Права дітей: від витоків до сьогодення: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару (м. Умань, 25 травня 2016 р.) / ред. кол.: Н.М. Коляда та ін. Умань: ФОП Жовтий, 2016. С. 8–11.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». URL: <http://vsgo.org.ua/ua/node/264>.
4. Коляденко Н.В. Теоретико-методичні основи та інструментарій сприяння розвитку трудової активності і конкурентоспроможності інвалідів на ринку праці: монографія. К.: ІПК ДСЗУ. 2014. 234 с.
5. Конституція України. ВВР України. 1996. URL: <http://www.president.gov.ua>.
6. Перфільєва М. Нормативно-правовий захист дітей з особливими освітніми потребами в Україні. Права дітей: від витоків до сьогодення: матеріали науково-методичного семінару (м. Умань, 25 травня 2016 р.) / ред. кол.: Н.М. Коляда та ін. Умань: ФОП Жовтий, 2016. С. 79–81.
7. Понятійно-термінологічний білінгвальний словник: соціальна сфера / за заг. ред. Н.А. Сейко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 224 с.
8. Сайт Міністерства соціальної політики. URL: <http://www.msp.gov.ua>
9. Холостова Е.И. Социальная работа с инвалидами: учеб. пособ. М., 2009. 240 с.

УДК 378.035:316.647.82–053–048.66

ЕЙДЖИЗМ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ НАПРЯМИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Печериця Н.М., аспірант кафедри соціальної педагогіки
Харківська державна академія культури

У статті наведено огляд наукових праць, в яких досліджено проблеми студентської молоді, вікової дискримінації, ейджизму, освітньо-культурного середовища, соціально-педагогічної корекції. Висвітлено сутність ейджизму та його видів. Проаналізовано причини виникнення ейджизму в суспільстві та джейнізму в студентській молоді. Обґрунтовано необхідність застосування соціально-педагогічної корекції з метою виправлення негативного ставлення студентської молоді до людей похилого віку. Підкреслено напрями соціально-педагогічної корекції ейджизму в середовищі закладів вищої освіти.

Ключові слова: ейджизм, студентська молодь, середовище ЗВО, соціально-педагогічна корекція.

В статье приведен обзор научных работ, в которых исследованы проблемы студенческой молодежи, возрастной дискриминации, эйджизма, образовательно-культурной среды, социально-педагогической коррекции. Раскрыта сущность эйджизма и его видов. Проанализированы причины возникновения эйджизма в обществе и джейнизма у студенческой молодежи. Обоснована необходимость применения социально-педагогической коррекции с целью исправления негативного отношения студенческой молодежи к людям пожилого возраста. Рассмотрены направления социально-педагогической коррекции эйджизма в среде учреждений высшего образования.

Ключевые слова: эйджизм, студенческая молодежь, среда УВО, социально-педагогическая коррекция.

Pecherytsia N.M. AGEISM AMONG YOUNG STUDENTS AND SOCIAL AND PEDAGOGICAL WAYS TO OVERCOME IT

The article gives an overview of scientific papers, describing studies of problems of young students, age discrimination, ageism, educational and cultural environment, social and pedagogical correction. The essence of ageism and its types are explained. The necessity of employing social and pedagogical correction in order to correct negative attitude of young students to senior citizens has been substantiated. The ways of social and pedagogical correction of ageism in the environment at higher educational institution are discussed have been highlighted.

Key words: ageism, young students, environment at higher education institution, social and pedagogical correction.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується бурхливими перетвореннями майже в усіх сферах життя. Такі зміни, безумовно, вкрай несприятливо позначаються на соціальному самопочутті, становленні та способі життя молоді. Негативні явища в будь-якому суспільстві набувають глибинних масштабів у період суспільних перетворень. Сьогодні в Україні спостерігається тенденція до послаблення механізмів соціальної регуляції та поширення негативних соціальних явищ, особливо в молодіжному середовищі. Все більше студентів втрачають традиційні ціннісні орієнтири, порушують норми та правила загальноприйнятої поведінки, що, у свою чергу, загрожує стабільності суспільства. Одним із таких негативних явищ, що загрожує стабільності соціуму, є ейджизм студентської молоді. Зараз більша частина молоді, зокрема і студентської, негативно, зневажливо, а іноді навіть агресивно ставляться до людей похилого віку. Таке ставлення до представників похилого віку негативно впливає на процес соціалізації, зокрема професійний та особистісний розвиток студентів, а тому потребує корекційних зусиль. Соціально-педагогічна корекція сприяє зміні ставлення студентів до людей похилого віку. Її специфічні особливості, що підвищують ефективність корекції ейджизму, полягають в інтеграції соціально-виправного потенціалу двох соціальних середовищ закладу вищої освіти (внутрішнього та зовнішнього), а також у підсиленні самокорекційних можливостей студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікації. Проблеми студентської молоді досліджували: Я. Довгополова, І. Курліщук, Н. Максимовська, А. Мацокін, А. Рижанова, С. Савченко, О. Севастьянова, Л. Сокурянська, О. Хендрик, С. Шашенко, В. Штифурак, О. Язловецька; питання вікової дискримінації вивчали: Р. Батлер, А. Кадді, І. Кон, Н. Смелзер, А. Тракслер, С. Фіск; ейджизму: О. Березіна, Т. Городова, О. Краснов, І. Кресіна, Л. Магдисюк, А. Мікляєва, Л. Міщиха, Д. Солдаткін; освітньо-культурного середовища: О. Білик, Д. Порох, О. Прищепка, В. Стрельцова; теоретичне обґрунтування соціально-педагогічної корекції досліджували: Є. Бондаревська, В. Бочарова, А. Мудрик, Л. Семенюк, А. Тарасов; соціально-педагогічну корекцію різних негативних соціальних явищ вивчали: Г. Василенко, Т. Гніда, Н. Заверико, В. Носенко, Р. Овчарова, Т. Окушко, Н. Сейко, Г. Товканець. Проте соціально-педагогічну корекцію ейджизму студентської молоді досліджено недостатньо.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати необхідність соціально-педагогічного аспекту корекції ейджизму серед студентської молоді, виокремити його напрями в середовищі закладу вищої освіти (далі – ЗВО).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний період не тільки характеризується стрімким розвитком та поширенням великого обсягу інформації, інформаційних технологій, але й супроводжується змінами у свідомості нового покоління та соціуму загалом. Розвиток інформаційної культури людства неоднозначно відбивається на соціальному становленні студентства, яке є складовою частиною великої диференційованої соціальної групи молоді, що безпосередньо долучається до більшості суспільних зв'язків. Їй належить особлива роль та місце в суспільстві, оскільки вона є не тільки об'єктом, а й суб'єктом суспільних перетворень, розвитку, а також основним інноваційним та інтелектуальним потенціалом нації. Але студентська молодь через власні психовікові особливості найбільш вразлива соціальна група, що піддається впливу змін, що зараз відбуваються.

Ейджизм набуває глибинних масштабів у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства, зорієнтованого на молодь. Ейджизм у загальному розумінні – це дискримінація людини за віком. Американський геронтолог, директор Національного інституту старіння в Сполучених Штатах Америки (далі – США) Р. Батлер вперше виокремив вікову дискримінацію та запропонував термін «ейджизм» на її позначення. Він розглядав його як комбінацію трьох взаємопов'язаних елементів: негативних стереотипів старості і старіння, дискримінаційних практик на адресу літніх людей у процесі їх міжособистісної взаємодії, а також на рівні функціонування різних суспільних інститутів [1, с. 243]. Основними відомими сьогодні в науці видами ейджизму є: едалтоцентризм (неадекватний рівень егоцентризму дорослого населення щодо молодших та старших); джейнізм (дискримінація старших людей порівняно з молодими, віддавання їм переваги в різних соціальних сферах); едалтизм (негативне ставлення до дітей або молодших за віком із боку дорослих чи людей похилого віку, зокрема, членів сім'ї, членів референтної групи); ювенальний ейджизм (інституціональна дискримінація неповнолітніх, коли соціальні системи ігнорують інтереси дітей); адултократія (домінування дорослих над молодими людьми); геронтократія (форма олігархічного правління, в якій править лідер, що значно старший за більшість дорослого населення). Також

у науковій літературі виділяють два складники ейджизму: інституційну (юридично закріплену, формалізовану дискримінацію людей певної вікової групи) та внутрішню (емоційну дію стосовно людей певного віку, що виражається в нехтуванні, насильстві, образах, приниженні, негативних висловлюваннях, поведінці тощо) [2, с. 162; 3, с. 219–220]. Отже, дискримінації за віковою ознакою може зазнавати будь-яка вікова категорія, але в сучасних умовах в нашому суспільстві поширена дискримінація старості, людей похилого віку та негативне ставлення до них, тобто внутрішній джейнізм.

Погоджуємося з думкою Н. Сейко, яка виокремлює такі групи чинників вікової дискримінації, як: економічні (основані на уявленнях людей про справедливий розподіл соціальних виплат, пільг і привілеїв, передусім пенсійних); аксіологічні (пов'язані з окресленням молоді як інвестиції в майбутнє, а людей похилого віку – як суспільного тягаря); медійні (вся увага зосереджується на фізичній привабливості й сексуальності, притаманній молодим людям (реклама, фільми, музична продукція тощо)) [2, с. 163]. Вчені Т. Городова та Л. Колпіна доповнюють низку чинників такими: зниження статусу літніх людей і «модою на молодість»; неготовністю сучасною системи політики до феномена старіння суспільства, утилітарний підхід до оцінки старості в термінах економічного потенціалу; геронтофобія (виражається в боязні старості та взаємодії з іншими людьми, що пов'язано з дискримінаційним ставленням до людей похилого віку в суспільстві); негативний досвід спілкування з людьми похилого віку і специфіка індивідуальної соціалізації суб'єкта вікової дискримінації; медикалізація процесу старіння (пов'язана із природними процесами старіння, зниженням різних функцій організму й особистості літньої людини, що спричиняють ізоляцію і самоізоляцію) [4]. Ці й інші причини зумовлюють формування стереотипів стосовно людей похилого віку. Загалом, стереотипи породжують негативне ставлення, зневагу до людини (у нашому разі через її вік). Ейджизм більшість учених трактують як негативний стереотип, настанову, упередження щодо старості та людей похилого віку, що супроводжується дискримінаційними діями в процесі міжособистісної взаємодії та на рівні різних соціальних інститутів. Звернемо увагу на те, що основою такого ставлення до людей похилого віку є саме негативний стереотип, оскільки він є складником настанови. У загальному розумінні А. Рижанова розкриває стерео-

тип як стійкий зразок думок, сприйняття, поведінки і зазначає, що він складається зі спрощених знань, почуттів та відповідної поведінки. Науковець виокремлює соціальні, індивідуальні, позитивні, негативні, точні та неточні стереотипи [5, с. 398]. Явище ейджизму належить до негативного стереотипу, що з розвитком інформаційного суспільства поширює викривлені уявлення, нові ціннісні орієнтації, негативні емоції, переконання щодо старості та людей похилого віку.

Негативні стереотипні уявлення поширюють ейджизм як у суспільстві загалом, так і в середовищі ЗВО. Засвоєні студентською молоддю негативні стереотипи можуть негативно позначитися на її соціальному, професійному становленні та в майбутньому можуть загрожувати цілісності соціуму загалом. У деякої частини студентів ейджизм проявляється в особистісній відразі, неприязні, такому, що принижує, чи упередженому ставленні, неповазі, негативних судженнях, нетерпимості, глузуванні, недовірі, байдужості, уникненні будь-якого контакту (зорового, тактильного), небажанні слухати та співпрацювати, прямих і непрямих образах людей похилого віку (іноді навіть викладачів та інших представників закладу освіти), в агресивному, а також жорсткому ставленні до них. Ейджизм є соціальною девіацією, що загрожує повноцінному соціальному розвитку, соціалізації студентської молоді й цілісності суспільства загалом, тому він потребує соціально-педагогічного корекційного впливу.

А. Мудрик виділяє чотири складники процесу соціалізації особистості: стихійна соціалізація (у процесі стихійної взаємодії людини й суспільства та впливу на неї різних життєвих обставин); відносно спрямована соціалізація (відбувається в процесі створення економічних, законодавчих та інших умов); відносно соціально контрольована соціалізація (відбувається шляхом планомірного створення умов для виховання людини); свідомо самозміна особистості (більшою або меншою мірою зміна в позитивному напрямі) [6, с. 22].

Вища освіта як соціальний інститут є надзвичайно важливим чинником соціалізації сучасної молоді. В Україні вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, практичної та загальнокультурної підготовки фахівців, які в майбутньому мають забезпечувати інтелектуальний генофонд, примножувати культурний та духовний потенціал нації. У структурі системи вищої освіти основним компонентом є заклад вищої освіти, окрім його основної мети – здобуття фахової

освіти, – він стає останньою ланкою соціально контрольованої соціалізації, у процесі якої можна скорегувати, обмежити чи нейтралізувати негативні чинники. А середовище закладу вищої освіти, у свою чергу, є одним з основних чинників соціального виховання (керованої соціалізації) студентської молоді та, за необхідності, соціально-педагогічної корекції. Виховний процес у вищому навчальному закладі реалізується відповідно до принципів, визначених у Концепції національно-патріотичного виховання студентської молоді. Основні напрями виховання реалізуються в процесі освіти та позааудиторної діяльності студента. Вплив середовища ЗВО на процес становлення студента має велике значення, оскільки він відбивається на формуванні світогляду, соціальної активності, суб'єктності, культурі поведінки, соціальній відповідальності тощо, через навчально-виховну та позааудиторну діяльність.

Основною особливістю соціально-педагогічної роботи з корегування ейджизму студентської молоді в освітньо-культурному середовищі ЗВО є те, що вона спрямована на єдність корекційних зусиль не лише внутрішнього соціально-виховного середовища ЗВО (які реалізують куратори, викладачі, керівники гуртків, спортивних секцій, заступники деканів, проректор із навчально-виховної роботи, психологи тощо), але й зовнішнього (представники соціальних служб, громадянських, медичних, правоохоронних організацій, мистецьких, дозвіллевих закладів тощо). Соціально-педагогічна робота також покликана посилити самокорекційний потенціал студентів через їхню волонтерську, дозвіллеву діяльність, проходження практики в різних соціальних інститутах (територіальних центрах для людей похилого віку, клубах для пенсіонерів, будинках пристарілих тощо) та використання форм і методів роботи, спрямованих на соціальну взаємодію студентської молоді з людьми похилого віку, створенні позитивного образу цих людей тощо. Єдність зовнішнього і внутрішнього середовищ забезпечить цілісний соціально-виховний вплив із метою корекції ейджизму та буде сприяти гармонізації взаємовідносин студентів із людьми похилого віку. Для успішної соціально-педагогічної корекції ейджизму в освітньо-культурному середовищі ЗВО необхідно здійснювати систематичний соціально-виховний вплив щодо виправлення стереотипних уявлень та поведінки, водночас орієнтуватися на загальнолюдські цінності, спиратися на позитивний самокорекційний потенціал особистості, тобто самоаналіз, самокорекцію,

враховувати вплив найближчого оточення, здійснювати корекційну діяльність на засадах співпраці, партнерства, позитивної взаємодії зі студентами, а також необхідно створити подальші перспективи позитивного становлення, розвитку, самореалізації й інтеграції студентської молоді в соціумі. Соціально-педагогічна корекція передбачає координацію зусиль середовища ЗВО, сім'ї, соціуму в попередженні, подоланні недоліків у соціальному розвитку і поведінці студентів, формуванні нових позитивних ціннісних орієнтацій стосовно людей похилого віку. Цілком погоджуємося із твердженням Н. Заверико [7, с. 63], яка вважає, що за допомогою соціально-педагогічної корекції можна вирішити проблеми на таких рівнях, як «особистість – суспільство», «особистість і соціальне середовище», «особистість – група», «особистість – особистість», зруйнувати раніше сформовані негативні мотиви, цінності, настанови, що в нашому разі є необхідним для подальшої успішної соціалізації студентської молоді, а також гармонізації міжпоколінних зв'язків і соціальної стабільності загалом. Т. Окушко в дослідженні соціально-педагогічних умов корекції девіантної поведінки підлітків у позашкільних навчальних закладах обґрунтувала структурно-функціональну модель, що базується на таких провідних ідеях: самореалізація і саморозвиток; довіра і підтримка; успіх і співтворчість у діяльності; вибір і ухвалення правильних рішень; активна соціальна позиція в поведінці; побудова власної стратегії життя [8, с. 10]. Зазначені ідеї можна використати в напрямках соціально-педагогічної корекції ейджизму студентської молоді, оскільки вони сприятимуть зміні негативних соціальних стереотипів стосовно людей похилого віку. Р. Овчарова зазначає, що успішність процесу соціально-педагогічної корекції залежить від урахування соціально-педагогічної ситуації розвитку дитини та від проведення такої корекції паралельно і з дитиною, і з її мікросоціумом. Цілком погоджуємося з думкою автора, оскільки в процесі соціально-педагогічної корекції ейджизму студентської молоді необхідно залучити виховні можливості не лише внутрішнього, а й зовнішнього середовища [9, с. 12]. Як зауважує Т. Гніда, соціально-педагогічна корекція спрямована не лише на виправлення наявних недоліків у поведінці, соціальному розвитку та соціалізації, а й на створення умов для подальшого позитивного розвитку, успішної соціалізації та інтеграції людини в соціум [10, с. 22]. Тобто за допомогою соціально-педагогічної корекції відбувається самозміна студента (само-

розвиток, самокорекція), у такий спосіб реалізується четвертий складник соціалізації (за А. Мудриком).

Висновки із проведеного дослідження. Отже, ейджизм розглядаємо як негативний стереотип, настанову, упередження щодо старості та людей похилого віку, що супроводжується дискримінаційними діями за віковою ознакою в процесі міжособистісної взаємодії та на рівні різних соціальних інститутів. Основними причинами його виникнення та поширення є: економічні (вікові обмеження у сфері зайнятості, втрата економічної активності людьми похилого віку, недостатня підтримка людей похилого віку на державному рівні), аксіологічні (втрата соціальних позицій людьми похилого віку), медійні (непривабливий образ цих людей, що поширюють засоби масової комунікації, Інтернет, соціальні мережі). Також до цих причин можна додати геронтофобію, негативний досвід спілкування з людьми похилого віку, медикалізацію процесу старіння, що формують негативні стереотипні уявлення, які потребують корекційних зусиль. Основними напрямками соціально-педагогічної корекції є інтеграція корекційних зусиль не лише внутрішнього соціально-виховного середовища ЗВО, але й зовнішнього, а також активізація самокорекційного потенціалу студентів через їх волонтерську, дозвілєву діяльність, взаємовідносини в студентській групі, спільну діяльність із людьми похилого віку та студентське самоврядування тощо. Здійснення саме соціально-педагогічної корекції в освітньо-культурному середовищі ЗВО сприятиме зниженню рівня ейджизму серед студентської молоді, формуванню поваги, толерантності, гуманізму до старших, позитивному ставленню до цінностей людей похилого віку, гармонізації міжпоколінних зв'язків і соціальній стабільності, оскільки молодь є основним потенціалом розвитку суспільства.

Напрямами подальшого дослідження даної проблеми є вивчення вітчизняного і закордонного досвіду та наукове обґрунтування технології соціально-педагогічної корекції ейджизму студентської молоді в освітньо-культурному середовищі ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Butler R. Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*. 1969. Vol. 9. P. 243–246.
2. Сейко Н. Ейджизм. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект: колективна монографія / кол. авт., за заг. ред. Н. Сейко; відп. ред. Н. Павлик. Житомир, 2014. С. 161–165.
3. Скімова М. Проблема визначення поняття «ейджизм» у сучасній соціології. *Вісник ХНУВС*. 2014. Вип. № 4 (67). С. 217–224.
4. Городова Т., Колпина Л. Теоретические основы исследования геронтологического эйджизма. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 1. Ч. 1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18023>.
5. Рижанова А. Стереотипи. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Звереві. Київ; Сімферополь: Універсум, 2012. С. 398–401.
6. Мудрик А. Социализация человека: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Издательский центр «Академия», 2006. 304 с.
7. Заверико Н. Соціально-педагогічна корекція: розвиток поняття в історичній перспективі. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 2 (13). С. 60–64.
8. Окушко Т. Соціально-педагогічні умови корекції девіантної поведінки підлітків у позашкільних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». К., 2009. 22 с.
9. Овчарова Р. Ранняя профилактика и коррекция социально-педагогической запущенности детей: автореф. дис. ... д. психол. наук. М., 1995. 29 с.
10. Гніда Т. Соціально-педагогічна корекція особистісних вад важковиховуваних учнів молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» Слов'янськ: Донбаський держ. пед. ун-т, 2014. 36 с.